

Op weg naar Ubbergen 2

Voor Daar en Dan / Doosjes voor Onderweg

The Kiterunner

In 2003 verscheen The Kiterunner van Khaled Hosseini. Het boek werd meteen een groot succes en werd verfilmd. Het verhaal gaat over een Afghaanse vader die met zijn zoonje moet vluchten voor de Taliban en in Amerika terecht komt. In Afghanistan leidde hij een bevoorrecht leven, maar in Amerika moet hij zich in leven houden met handel op de markt.

Een detail in de film speelt zich af op het moment dat de vader en de zoon tijdens hun vlucht de grens oversteken en hun land verlaten. De vader neemt dan nog snel een handje zand van Afghaanse bodem en stopt dat in een klein zilveren doosje. Pas helemaal op het einde van de film komt dat doosje met zand weer te voorschijn. Als de vader op sterven ligt, kust hij het doosje en gaat dood.

Een handje zand, dat op zich niets waard is, blijkt een enorme betekenis te kunnen hebben.

Veel mensen hebben in hun broek- of jaszak, in hun tasje of in hun portemonnaie ook iets dat op het eerste gezicht weinig waarde heeft: een touwtje, een steentje, een kaartje, Maar 'het verhaal dat er achter zit', is doorgaans van een enorme waarde.

Toeval speelt in deze voorbeelden een grote rol. Het zand wat de vader nog net in Afghanistan in het doosje stopte was een impulsieve daad. Waarde(loze) voorwerpen in jas- en broekzakken zijn daar niet gepland of vooraf bedacht in terecht gekomen.

De omstandigheden waarin je terecht bent gekomen, toeval of de loop van de dingen zorgen dat je vaak zonder nadenken iets in je zak bewaart dat later een bron is voor een belangrijke herinnering.

Learning by heart

George Steiner, de Frans-Amerikaans schrijver, literatuurwetenschapper en cultuurfilosoof pleitte er meerdere malen hartstochtelijk voor om teksten of gedichten uit het hoofd te leren. (<https://youtube.com/watch?v=DHqHv5Hq-ZCQ>) Je leert uit je hoofd waar je ten diepste van houdt. Als je het niet uit je hoofd hebt geleerd, houd je er, volgens Steiner, niet genoeg van. Wat je uit je hoofd hebt geleerd, kunnen 'the bastards' niet van je afpakken. Wat je uit je hoofd hebt geleerd kan geen staat, geen overheid, geen wanhoop, of wat dan ook zich toe-eigenen.

Wat je uit je hoofd hebt geleerd is niet bij per ongeluk in je hoofd terecht gekomen, of door de omstandigheden of door de toevallige loop der dingen. Om iets uit je hoofd te leren moet je je 'geheugenspijeren' oefenen. Kleuters leren 'onzinversjes' van buiten, de tafeltjes van vermenigvuldiging, teksten van liedjes die je dierbaar zijn kun je feilloos onthouden. De muziek die verbonden is met belangrijke gebeurtenissen in je leven, kun je foutloos repeteren.

Steiner vindt het van levensbelang.

AI, the cloud en andere geheugenopslag

De noodzaak om dingen uit het hoofd te leren is met de opkomst van de digitale mogelijkheden om herinneringen op te slaan, feitelijk verdwenen. We maken ontelbare foto's die we opslaan op onze telefoon, in de cloud of op andere geheugenapparaten. Beelden die we niet opgeslagen hebben, kunnen we met AI eenvoudig oproepen als we taalvaardig genoeg zijn om de algoritmes aan te sturen. Voor adressen en telefoonnummers hoeven we ook geen moeite te doen om ons geheugen te activeren, die vinden we eenvoudig met de routeplanner op een van onze devices of gewoon op de smartphone.

George Steiner zou zich vertwijfeld afvragen waarom we op die manier met ons leven spelen? Wat als de stroom uit zou vallen en we onze elektronische geheugens niet meer kunnen activeren? Wat als overheden, de staat, of andere 'bastards' zoals hij dat noemt, zich de opgeslagen herinneringen toe-eigenen, of ze uitwissen omdat ze hen niet welgevallig zijn? Hij zou ongetwijfeld opnieuw hartstochtelijk pleiten om 'uit het hoofd te leren'. Maar Steiner is een oude man, uit een ander tijdperk, bovendien overleden in 2020.

Doosjes voor onderweg

De stijging van de zeespiegel, oorlog in Europa en op vele andere plaatsen in de wereld, droogte, dictatoriale regimes, geopolitieke belangen, er zijn veel redenen waarom mensen op de vlucht zijn. De plek verlaten waar ze zich thuis voelden en een onzekere reis ondernemen in de hoop op een beter leven. De onzekere reis vraagt erom licht te reizen en niet om te kijken. Alleen het hoogstnoodzakelijke kan meegenomen worden en misschien zelfs dat niet. De vlucht komt ook vaak plotseling en onaangekondigd. Er is niet veel tijd om na te denken wat je mee zult nemen. Wat past er in een tas of een rugzak? Wat denk je nodig te hebben? Gelukkig neem je ook mee wat er in je hoofd zit. Al kan een geheugensteuntje misschien geen kwaad. Misschien is het een goed idee om alvast een doosje klaar te zetten. Een klein doosje met hulpmiddelen om je herinneringen aan wat 'thuis' was, levend te houden. Een mentaal overlevingspakket dat je alvast klaar zet voor al het zo ver is. Groot kan het niet zijn, het moet bij de fysieke overlevingsmaterialen in je rugzakje passen: Doosjes voor Onderweg.

Voor daar en dan

Onderweg zul je ook vaak nadenken over waar je terecht zult komen, waar je een nieuw leven op zult kunnen bouwen, hoe dat er uit zal zien: een nieuw thuis.

Doosjes voor Onderweg zijn een tijdelijke noodoplossing om het vol te kunnen houden en vragen om een hoopvolle tegenhanger, een hoopvol perspectief om verder te kunnen reizen.

Voor Daar en Dan is de tegenhanger van de Doosjes voor Onderweg. Een verbeelding van een nieuw thuis. Alleen weet je nog niet waar dat precies zal zijn, en wanneer het zo ver zal zijn. Een plek waar je, eenmaal aangekomen, je Doosje voor Onderweg op de schoorsteenmantel kunt zetten.

Onlangs kwam het bericht dat Wim Kayzer was overleden. De maker van onder meer de serie Van De Schoonheid En De Troost, waarin hij lange gesprekken hield met tal van dichters, denkers, kunstenaars en filosofen. Tijd om een aantal delen weer eens terug te kijken.

De Engelse filosoof Roger Scruton was een van de deelnemers. (https://www.vpro.nl/speel~WO_VPRO_025172~roger-scruton-in-van-de-schoonheid-en-de-troost~.html) In zijn verhaal had hij het over de moderne mens die van de

ene emotie naar de andere hopt, van de ene ruimte naar de andere, de ene relatie inwisselt voor een andere nooit rust, altijd onderweg. Terwijl, naar de opvatting van Scruton, de mens een eeuwig en wezenlijk verlangen heeft om terug te keren naar huis. Een vaste plek om te blijven, verbonden met de mensen en de wereld om zich heen.

Het is dan ook niet voor niets dat hij het gedicht Heimkunft van Friedrich Hölderlin aanhaalt. Hölderlin schreef dat gedicht toen hij terugkwam van een verblijf in Zwitserland. Hij beschrijft de terugkeer naar zijn familie en vrienden in Zwaben nadat hij de bergen was afgedaald en met de boot de Bodensee overstak naar Lindau.

In de tentoonstelling

In de tentoonstelling wordt een variëteit aan Doosjes voor Onderweg getoond. Doosjes die gemakkelijk meegenomen kunnen worden en gevuld zijn met kleine zaken die de herinnering van het huis dat verlaten wordt levend kunnen houden.

Daartegenover de presentatie van Voor Daar en Dan: de verbeelding van het verlangen naar een huis, een plaats om te blijven, in een collectie vitrines op hoge essen tafeltjes. In de vitrines wordt dat verlangen op verschillende manieren zichtbaar gemaakt.

De ruimte tussen de twee presentaties kun je ervaren als een tussenruimte, een *in between tussen herinnering en hoop*, zoals op dit moment voor veel mensen op de wereld geldt.

